

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือเพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาองค์กรตามหลักการสหกรณ์ โดยผ่านประสบการณ์ของสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรี จำกัด ในขณะเดียวกันเพื่อศึกษาการบริหารงานของสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรี จำกัด ที่มีลักษณะเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล พร้อมทั้งเพื่อศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนให้สหกรณ์บริหารงานที่มีลักษณะเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล เป็นการศึกษาระดับองค์กรเฉพาะกรณีสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรี จำกัด อำเภอชริบุรี จังหวัดพิจิตร โดยผ่านการเก็บข้อมูลจากบุคคล เพื่อสรุปเป็นภาพรวมขององค์กร โดยมีขอบเขตของเนื้อหาในการศึกษาวิจัย คือ กิจกรรมของสหกรณ์ที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล, การยอมรับของสมาชิก และชาวบ้านในพื้นที่, การสนับสนุนกิจกรรมของสหกรณ์ฯ จากภาคีองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ โดยศึกษาในพื้นที่ ประกอบด้วย 4 ตำบล ที่มีสมาชิกสหกรณ์อยู่หนาแน่นได้แก่ ตำบลบึงบัว, หนองโสน, วังโมกข์, และบ้านนา ในอำเภอชริบุรี จังหวัดพิจิตร ด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและนำเสนอว่าสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรี จำกัด มีกระบวนการพัฒนาองค์กรตามหลักการของสหกรณ์โดยผ่านประสบการณ์ของสหกรณ์ฯ อย่างไร มีการบริหารงานของสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรี จำกัด เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลอย่างไร และมีปัจจัยที่สนับสนุนให้สหกรณ์บริหารงานที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลอะไรบ้าง

การดำเนินงานของสหกรณ์ฯ ซึ่งมีรากฐานความเป็นมา ที่เกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีความแตกต่างจากสหกรณ์การเกษตรทั่วไป ที่มาจากการจัดตั้งของฝ่ายรัฐ โดยถือว่าสหกรณ์ฯ เป็นเครื่องมือที่จะให้ประชาชนมารวมตัวกันในการแก้ไขทางเศรษฐกิจ และเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป การดำรงอยู่และความสามารถในการขยายตัวของสหกรณ์ เป็นผลมาจากการดำเนินงานที่มีลักษณะเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลซึ่งได้รับการยอมรับจากสมาชิกสหกรณ์เป็นจำนวนมาก การดำเนินงานดังกล่าวมีปัจจัยหลายปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้คณะกรรมการสหกรณ์คิดสร้างกิจกรรมที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลอย่างเคร่งครัด ซึ่งสามารถสรุปผลงานวิจัยได้ดังนี้

5.1 การพัฒนาองค์กรตามหลักการสหกรณ์

5.2 การบริหารงานสหกรณ์ที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

5.3 ปัจจัยที่สนับสนุนให้สหกรณ์บริหารงานที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

5.1 การพัฒนาองค์กรตามหลักการสหกรณ์

การดำเนินงานของสหกรณ์ฯ มีลักษณะเป็นไปตามการพัฒนาองค์กรตามหลักการสหกรณ์ ประการแรก เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านยากจนในพื้นที่ของสำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นพื้นที่แห้งแล้ง ชาวบ้านมีรายได้น้อย และไม่มีโครงสร้างพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยมีอาสาสมัครจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม สถาบันวิจัยสังคม ได้จัดทำโครงการสร้างการพึ่งตนเองของชุมชน และใช้แนวคิด Change Agent เข้าทำงานกับชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งมีกิจกรรมในการสร้างแนวคิดและทัศนคติในการพัฒนาท้องถิ่น ให้ชาวบ้านร่วมกันขบคิดปัญหา และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยโครงการฯ ได้นำพาชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นผู้นำในชุมชนไปศึกษาดูงานการพัฒนาชุมชนต่างๆ ทั้งของภาครัฐ และเอกชนทั่วประเทศ เพื่อต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรมนำความรู้ที่ได้รับมา นำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาในพื้นที่ของโครงการฯ **ประการที่สอง** จากประสบการณ์และความรู้ในการพัฒนาชุมชน ทำให้คณะกรรมการสหกรณ์ฯ สามารถสร้างกิจกรรมของสหกรณ์ ในด้านการสะสมหุ้น, การรับฝากเงิน และการให้สินเชื่อ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเอื้อประโยชน์ให้กับสมาชิกอย่างมาก จนทำให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้สหกรณ์ฯ ต้องปรับตัวในการบริหารงานให้รับรองการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกในหลายๆ ด้านเช่นการให้สินเชื่อกับสมาชิกโดยจ่ายในรูปสินค้าอุปโภคบริโภค และสินค้าปัจจัยการผลิตแทนเงินสด ทำให้สมาชิกใช้สินเชื่อที่ได้รับจากสหกรณ์อย่างตรงตามวัตถุประสงค์การกู้เงิน, การปรับระบบด้านบัญชีการเงินให้สามารถรองรับ การติดต่อใช้บริการของสมาชิก โดยสามารถออกไปเสร็จได้อย่างรวดเร็ว สะท้อนให้เห็นระบบงานบัญชีการเงินที่มีความโปร่งใสในการทำงานมากยิ่งขึ้น, การเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารงานการจัดซื้อสินค้ามาจำหน่ายให้กับสมาชิกสหกรณ์ โดยให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นในการกำหนดตัวสินค้าไม่ว่าจะเป็นประเภท และยี่ห้อของสินค้าในการจัดซื้อ และยังให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตรวจสอบราคาสินค้า ซึ่งคณะกรรมการสหกรณ์ฯ ได้นำข้อมูลดังกล่าวไปกำหนดแนวทางในการดำเนินงานจัดซื้อสินค้าของสหกรณ์ฯ ทำให้การดำเนินงานดังกล่าวมีความโปร่งใส คณะกรรมการไม่มีผลประโยชน์กับการจัดซื้อสินค้าแต่ประการใดนอกจากนี้สหกรณ์ฯ ยังได้สร้างช่องทางการสื่อสารให้สามารถติดต่อกับสมาชิก เพื่อแจ้งข่าวสารการทำงานของสหกรณ์ฯ ให้สมาชิกทราบอยู่ตลอดเวลา และรับฟังปัญหาของสมาชิก

เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของสหกรณ์ฯอย่างโปร่งใสในทุกๆกิจกรรมและโครงการของสหกรณ์ **ประการที่สาม** สหกรณ์ฯ ได้พยายามกำหนดกิจกรรมให้เอื้อประโยชน์กับสมาชิกมากที่สุด ตั้งแต่การผูกโยงการปล่อยสินเชื่อกับการจำหน่ายสินค้าของสหกรณ์ ซึ่งต่างจากการดำเนินงานปล่อยสินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ที่มุ่งเน้นแต่ยอดสินเชื่อ เพื่อสร้างกำไรให้กับองค์กร ในขณะที่สหกรณ์ฯ ต้องการให้กิจกรรมมีส่วนช่วยเหลือสมาชิกที่เดือดร้อนในด้านต่างๆ สหกรณ์ฯ มีความพยายามในการสร้างกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการจำหน่ายสินค้าการเกษตรของสมาชิก ซึ่งก็มีอยู่ชนิดเดียวคือข้าวเปลือก สหกรณ์ได้ดำเนินงานเรื่องตลาดกลางข้าว และต่อมาด้วยการเข้าโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ซึ่งสหกรณ์ฯ ดำเนินงานด้วยความโปร่งใส และมีความกระตือรือร้นจนสร้างผลประโยชน์ให้กับสมาชิกเป็นอย่างมาก และเป็นกิจกรรมที่ทำให้มีสมาชิกเพิ่มเข้ามาเป็นจำนวนมาก ถึงแม้โครงการรับจำนำข้าวเปลือกจะเลิกโครงการไปแล้ว แต่มีโครงการประกันราคาผลผลิตเข้ามาแทน ซึ่งโครงการดังกล่าวสหกรณ์ฯ ไม่มีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการ แต่สหกรณ์ก็ได้ติดตามรายละเอียดการดำเนินงานโครงการอยู่ตลอดเวลา และได้ส่งข่าวให้สมาชิกได้รับทราบด้วยความรวดเร็ว พร้อมทั้งสามารถโทรศัพท์สอบถามสหกรณ์ฯ ถึงปัญหาการดำเนินงานได้ตลอดเวลา **ประการสุดท้าย** การดำเนินงานโดยหลักการประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับความพยายามในการสร้างช่องทางการติดต่อกับสมาชิก โดยที่สหกรณ์ฯ พยายามให้สมาชิกได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และสามารถตรวจสอบสหกรณ์ฯ ได้ตลอดเวลา ซึ่งเป็นหัวใจของหลักการประชาธิปไตยที่สหกรณ์ฯ ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก นอกจากนี้สหกรณ์ฯ ยังได้พยายามปรับโครงสร้างของคณะกรรมการ ให้มีการกระจายกรรมการให้มาจากตำบลต่างๆ ทั้งนี้เพื่อที่กรรมการจะได้เป็นตัวแทนในกลุ่มบ้านของตนเองอย่างทั่วถึง เพราะคณะกรรมการสหกรณ์ฯ พบว่าการสื่อสารที่ดีที่สุดของสหกรณ์ฯ คือการสื่อสารผ่านทางคณะกรรมการ ที่ไปพบปะพูดคุยกับสมาชิกในกลุ่มบ้านต่างๆ เพราะเป็นวิธีการที่ให้สมาชิกสามารถสอบถาม และโต้ตอบได้อย่างละเอียด และสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกได้มากที่สุด

5.2 การบริหารงานสหกรณ์ที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

การบริหารงานของสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรี จำกัด มีแนวคิดที่ใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการรวมสมาชิก มาร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการดำเนินงานที่มีลักษณะของหลักธรรมาภิบาล แต่อย่างไรก็ตามหลักธรรมาภิบาลมีองค์ประกอบหลายด้านสหกรณ์ในฐานะที่เป็นองค์กรทางธุรกิจที่ไม่แสวงหากำไร การพิจารณาจึงมุ่งไปที่หลักความโปร่งใส (Transparency) และหลักการ

ตรวจสอบได้ (Accountability) จากการดำเนินงานในโครงการรับจํานำข้าวเปลือกซึ่งเป็นธุรกิจหลักที่มีความสำคัญของสหกรณ์ฯ เป็นภาพสะท้อนถึงความโปร่งใสของสหกรณ์ฯ ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือการเปิดโอกาสในกรรมการเข้ามาร่วมดำเนินงานในขั้นตอนสำคัญ คือการร่วมในการตรวจความชื้น การชั่งข้าวให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ โดยจะเอื้อประโยชน์ให้กับสมาชิกมากที่สุด การเปิดโอกาสให้คณะกรรมการมีส่วนในการดำเนินงานนี้จะทำให้ผู้จัดการ และฝ่ายบริหารของสหกรณ์ฯ ไม่มีโอกาสในการหาประโยชน์เข้าตนเอง เหมือนกับสหกรณ์ที่มีการทุจริตทั่วไป การกำกับดูแลการชั่งข้าวและการตรวจความชื้นของข้าวอย่างใกล้ชิดของคณะกรรมการ ทำให้สมาชิกยอมรับการทำงานที่ซื่อสัตย์ สุจริต ไม่เพียงจากสมาชิกเท่านั้นยังได้รับการยอมรับจากฝ่ายส่งเสริมสหกรณ์ ที่ทำหน้าที่ดูแลให้สหกรณ์ฯ ดำเนินงานตามโครงการรับจํานำข้าวเปลือกด้วยความโปร่งใสอีกด้วย

สำหรับหลักการตรวจสอบได้ (Accountability) การดำเนินงานที่เปิดโอกาสให้สมาชิกคณะกรรมการ และองค์กรภายนอกสามารถตรวจสอบได้อยู่ตลอดเวลา ก็ถือเป็นจุดเด่นของสหกรณ์ฯ ตั้งแต่การที่ผู้จัดการ และฝ่ายบริหารสหกรณ์ฯ มีความเห็นว่าการแจ้งข่าวสารการดำเนินงานของสหกรณ์ฯ ไปยังสมาชิกให้ได้รับรู้อยู่ตลอดเวลา และเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ติดตาม และตรวจสอบจะทำให้สหกรณ์ฯ ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในสหกรณ์ฯ และเข้าร่วมกิจกรรมของสหกรณ์ฯ อย่างต่อเนื่องตามเป้าหมายของสหกรณ์ฯ

การเปิดโอกาสให้องค์กรภายนอก เช่นหน่วยงานของรัฐ และภาคเอกชนที่สนับสนุนการทำงานของสหกรณ์ฯ ได้ตรวจสอบสหกรณ์ฯ ได้ทุกเวลานั้น ยังเป็นเงื่อนไขที่ส่งผลให้สหกรณ์ฯ ดำเนินงานด้วยความโปร่งใสอยู่ตลอดเวลา และระมัดระวังตัวที่จะไม่ดำเนินงานที่ส่อไปในทางทุจริตหรือมีการเอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายบริหาร และผู้จัดการอีกด้วย และจากการตรวจสอบขององค์กรภายนอก สหกรณ์ฯ ได้รับการยอมรับว่า มีการดำเนินงานด้วยความโปร่งใสไม่มีจุดบกพร่องที่จะก่อให้เกิดการทุจริตในสหกรณ์ฯ ได้

5.3 ปัจจัยที่สนับสนุนให้สหกรณ์บริหารงานที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

ปัจจัยที่สนับสนุนให้สหกรณ์บริหารงานอย่างเป็นธรรมาภิบาล พิจารณาจากผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หรือผู้มีส่วนสนับสนุนงานของสหกรณ์ จากการศึกษาพบว่ามีปัจจัยที่สำคัญ 3 ด้านคือ

ปัจจัยสมาชิก

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารการจัดซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค และปัจจัยการผลิตมาจำหน่ายให้สมาชิกในสหกรณ์ สมาชิกได้ตรวจสอบราคาสินค้าโดยผ่านการเปรียบเทียบราคาสินค้ากับร้านค้าอื่นๆ ก่อนที่จะตัดสินใจซื้อสินค้า ได้เป็นตัวกำกับกับการดำเนินงานของผู้มีอำนาจ (ฝ่ายบริหาร และผู้จัดการ) ในการจัดซื้อสินค้าซึ่งมีมูลค่าสูง ให้คิดค้นวิธีการที่จะทำให้ได้สินค้าที่มีคุณภาพ และราคาดีที่สุดสำหรับสมาชิก และยังเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้มีอำนาจหาประโยชน์จากการซื้อสินค้าของสหกรณ์อีกด้วย

นอกจากนี้การที่สมาชิกมีความกระตือรือร้นในตรวจสอบการทำงานทางด้านบัญชีการเงินของสหกรณ์ ก็เป็นปัจจัยสนับสนุนการทำงานอย่างโปร่งใสที่สำคัญ การเรียนรู้การทำงานด้านการเงินผ่านประสบการณ์ของกลุ่ม Credit Union ส่งผลให้สมาชิกมีความรู้ และมีทักษะในการ ตรวจสอบและกำกับงานทางด้านบัญชี การเงินของสหกรณ์ฯ โดยการให้ความสำคัญในการตรวจสอบการออกใบเสร็จรับเงินของฝ่ายจัดการ และการสอบถามประเด็นสำคัญในรายงานฐานะการเงินของสหกรณ์ฯ การตรวจสอบดังกล่าวส่งผลไปถึงตัวสมาชิกอื่น ในการสร้างนิสัยเรียนแบบสมาชิกของกลุ่ม Credit Union ให้มีการตรวจสอบ และติดตามในลักษณะคล้ายคลึงกันกับการดำเนินงานด้านบัญชีการเงินของสหกรณ์ฯ ทำให้สหกรณ์ฯ ต้องดำเนินงานด้านบัญชีการเงินด้วยความโปร่งใสอย่างเคร่งครัด และสหกรณ์ฯ ยังได้พยายามปรับปรุงระบบการทำงานด้านบัญชี และการเงินให้สามารถดำเนินงานรองรับความต้องการของสมาชิกในการตรวจสอบข้างต้นได้ทัน โดยการนำระบบงานที่ดำเนินงานด้วยระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาแทนที่การทำงานด้วยมือ ที่มีโอกาสในการทุจริตสูงมากกว่า

ปัจจัยด้านคณะกรรมการและผู้จัดการ

การที่คณะกรรมการมีการบริหารงาน ที่เปิดเผยให้แก่สมาชิกทราบโดยละเอียด ทำให้สมาชิกสามารถติดตาม และตรวจสอบการทำงานของสหกรณ์ได้อยู่ตลอดเวลา นั้น คณะกรรมการสหกรณ์ฯ ได้พยายามศึกษาหาความรู้เรื่องการดำเนินงานต่างๆ ของสหกรณ์อย่างถ่องแท้ และมีความกระตือรือร้นในการส่งข้อมูลข่าวสารเรื่องสหกรณ์ฯ ที่ตนรับรู้มาเพื่อสื่อสารให้กับสมาชิก จัดได้ว่าเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดความโปร่งใสในการทำงาน และความสามารถในการตรวจสอบได้ของสหกรณ์ ขาวนาเวชบริหารมี จำกัด

ในด้านผู้จัดการสหกรณ์ฯ มีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างจากสหกรณ์การเกษตรอื่น คือก่อนที่จะมาดำรงตำแหน่งผู้จัดการสหกรณ์ฯ ผู้จัดการได้เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในโครงการส่งเสริมการพึง

ตนเอง ซึ่งได้คลุกคลีกับสมาชิกสหกรณ์ฯ มาเป็นเวลานาน และยังสามารถจัดการการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนให้กับสมาชิกโครงการฯ จนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกสหกรณ์ฯ คุณสมบัติส่วนตัวของผู้จัดการที่เป็นคนมีการศึกษาทางด้านการพัฒนา และได้รับรู้ประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชน ทำให้ผู้จัดการสนับสนุนให้คณะกรรมการสหกรณ์ฯ มีทัศนคติในการทำงานด้วยความโปร่งใส และตรวจสอบได้ ซึ่งส่งผลถึงการดำเนินงานที่ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ผู้จัดการยังได้พยายามสนับสนุนให้มีการสื่อสารกับสมาชิกโดยตรง โดยผ่านการทำงานของวิทยุชุมชนคนสหกรณ์อีกด้วย

ปัจจัยด้านองค์การภาคีที่ทำงานร่วมกับสหกรณ์

ภาคีที่ทำงานร่วมกับสหกรณ์ฯ มีทั้งองค์กรฝ่ายราชการ และฝ่ายเอกชน ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนให้สหกรณ์ฯ มีการบริหารงานอย่างซื่อสัตย์ และโปร่งใสดังนี้

การดำเนินงานในการกำกับดูแลงาน ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์ และเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ บัญชีสหกรณ์ที่มีต่อสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรีมี จำกัด เป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่วางไว้ เจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่ายมีพฤติกรรมที่ไม่ใช้อำนาจไปหาประโยชน์กับสหกรณ์ ทำให้การดำเนินงานของสหกรณ์ฯ เป็นการดำเนินงานที่มีความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต และไม่เปิดโอกาสให้คณะกรรมการ หรือผู้จัดการสหกรณ์ฯ กระทำการทุจริตได้

สำหรับภาคเอกชน บริษัทน้ำมันบางจากที่มีแนวการดำเนินงานโดยยึดหลักบรรษัทภิบาล ได้ให้ความช่วยเหลือกับสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรีมี จำกัด โดยการให้การสนับสนุนในเรื่องเงินทุนเพื่อให้สหกรณ์ฯ นำไปดำเนินธุรกิจขยายกิจการของตนต่อไป อีกทั้งยังสนับสนุนในการดำเนินงานเรื่องต่างๆ โดยมีเงื่อนไขว่าสหกรณ์ฯ ต้องมีการดำเนินงานด้วยความโปร่งใส และให้เปิดโอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงาน เป็นตัวกระตุ้นให้คณะกรรมการดำเนินงานของสหกรณ์ฯ และฝ่ายจัดการต้องกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแนวทางที่มีลักษณะธรรมาภิบาลอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะที่มีต่อการพัฒนาสหกรณ์ชาวนาวชิรบุรีมี จำกัด คือสหกรณ์ควรมีการรักษาช่องทางการสื่อสารระหว่างสหกรณ์ฯ กับสมาชิกที่มีอยู่ให้สามารถดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และสอดแทรกแนวคิดในการพึ่งตนเองของสหกรณ์ให้มากขึ้น เพราะหลังจากที่สหกรณ์ฯ ดำเนินโครงการรับจำนำข้าวเปลือก มีสมาชิกเพิ่มเข้ามาเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นโอกาสดีที่สหกรณ์ฯ จะสร้างทัศนคติของการพึ่งตนเองกับสมาชิกใหม่อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง เพื่อให้สหกรณ์ฯ เป็นองค์กรที่

สามารถแก้ไขปัญหเศรษฐกิจของสมาชิกได้ ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่แวดล้อมสหกรณ์ฯ
อยู่ในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม คือควรมีการศึกษาว่าจะมีวิธีการอย่างไรที่
สนับสนุนให้สมาชิกสหกรณ์ชาวนาวชิรบรรมี จำกัด มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหของสหกรณ์ฯ มาก
ยิ่งขึ้น โดยให้สมาชิกมีสำนึกในการทำงานให้สหกรณ์ฯ เทียบเท่ากับกรรมการสหกรณ์ฯ ในปัจจุบัน เมื่อ
ครั้งที่โครงการส่งเสริมการพึ่งตนเองยังดำเนินการอยู่

สำนักหอสมุด